

6. Mul'tiplikativnyj jeffekt ot EXPO 2017 obsudili v Almaty [Multiplikativny effect of EXPO 2017 discussed in Almaty]. Available at: <http://24.kz/ru/news/expo/item/199044-multiplikativnyj-effekt-ot-expo-2017>

7. EXPO-2017 v Astane [EXPO-2017 in Astana]. Available at: http://www.akorda.kz/ru/page/page_exp-2017-v-astane_1356073251

8. Vikipedija, svobodnaja jenciklopedija [Wikipedia, the free encyclopedia]. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Vsemirnaja_vystavka

9. Dajdzhest JeKSPO-2005 [Daydzhest EXPO-2005]. - 2 - 15 maja Available at: <http://inosmi.ru/expo2005/20050517/219692.html>

10. EXPO: Opyt provedeniya vystavki v Kitae [EXPO: The experience of the exhibition in China]. Available at: <http://bnews.kz/ru/news/post/110103/>

Авторлар туралы мәлімет:

Байжолова Р.А. – экономика ғылымдарының докторы, «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының профессоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Қалдарбек Б.Қ. – «Экономика» мамандығы бойынша 1-курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Baizholova R.A. - Doctor of Economics, Professor of the Department of «Economics and Entrepreneurship», L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan

Kaldarbek B.K. – Master of 1 course in economics, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

FTAMP 631.152

М.Х.Жуманова¹, Х.Х.Кусаинов², Л.И.Кусаинова³, Э.Ж.Есжанова⁴

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

²³⁴Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті,
Ақтөбе, Қазақстан

(*maira_a_a@mail.ru*¹, *kusainov-x@mail.ru*², *L.i.kusainova@mail.ru*³, *Yely80@mail.ru*⁴)

Ауыл шаруашылығының қазіргі жағдайы және дамуының проблемалары

Аннотация. Мақалада ауыл шаруашылығын дамытудың жолдары қарастырып «Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» аясында іске асырылатын тапсырмалар келтіріледі. Аграрлы-шаруашылық кешенін дамытудың қазіргі жағдайы қарастырылып, аумақтағы ауыл шаруашылығының негізгі салаларына талдау жасалынады, бәсекелестікке қабілетті тауар шығару үшін болашақтағы ең бір маңызды мәселелердің бірі - құрылымдық өзгерістер жасау болып табылады, яғни мал шаруашылығын қалпына келтіріп және оны одан әрі дамыту, сонымен қатар, дәстүрлі емес шаруашылық түрлерін дамытуды қарастырады. Ауыл шаруашылығын дамытудың инновациялық бағыттары мен кәсіпкерлікті дамытудың негізгі шарттары да кеңінен зерттеледі. Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу саласын құру және дамытудың стратегиялық бағытының аясында қызмет ету сфераларының сүт пен сүт өнімдері, ет пен ет өнімдері өндірісін құру және дамытуға бағытталған кешенді іс-шаралар мен ұсынымдар келтіріледі.

Түйін сөздер. Агроөнеркәсіп кешен, ауыл шаруашылық, мал шаруашылығы, бағдарлама, өндірушілер, агроөнеркәсіптік кешендегі инновациялар, ауыл шаруашылығы бизнесінің бәсекеге қабілеттілігі

Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» атты 2017 жылғы 31 қаңтардағы жолдауының төртінші бөлімінде «аграрлық сектор экономиканың жаңа драйверіне айналуы керек» дей келе, ауыл шаруашылығын әртарап-тандырып, 2021 жылға қарай азық-түлік тауары экспортын 40%-ға көбейтуді тапсырғаны белгілі болатын [1].

ҚР АӨК экономикалық өсудің драйверіне айналдыру үшін ғаламдану жағдайындағы үрдістерді ескере отырып, бұл саланы басқару жүйесі қажет. Ол үшін аграрлық саясат еңбек өнімділігін түбегейлі арттыруға және өңделген өнімнің экспортын ұлғайтуға бағытталуы керек. Шикізатты қайта өңдеуді қамтамасыз етіп, әлемдік нарықтарға жоғары сапалы дайын өніммен шығуымыз қажет.

Бұл міндеттер «Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» және Елбасының тапсырмасына сәйкес, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы №919 қаулысымен «2017-2021 жылдары нәтижелі жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамыту» бағдарламасы аясында іске асырылуда. Ауыл шаруашылығын дамытудың аталмыш бағдарламаларында ғылым, білім және өндірістің өзара байланысын арттырып, отандық өндірістің, соның ішінде елді-мекендердегі ауыл шаруашылық саласын дамыту, яғни мал басы санын арттыру, ауыл шаруашылық өнімдерін өңдеу, ауылдағы туризмді дамыту мәселелері кеңінен қамтылған[1,2].

Ауыл шаруашылығын дамыту осы аталған мемлекеттік бағдарламалар негізінде қазіргі уақытта құлдыраудан дамуға көтерілуде. 2017 жылы басталған «Атамекен» ұлттық кәсіпкерлер палатасының ұйымдастырылуымен жүзеге асырылып жатқан «Бастау Бизнес» жобасы ауыл шаруашылығын дамытудың әлсіз тұсын жөнге келтірер басты құрал. Олай дейтін себебіміз, осы жоба арқылы ауыл тұрғындары 6 % құрайтын жеңілдетілген несиеге ие болып, өз шаруашылықтарын дөңгелете түсті. Сонымен бірге, ауыл шаруашылық өндірістік кооперативтерін осы күнге дейінгі шешілмей отырған өзекті мәселелері де осы жоба арқылы тиімді шешілуде [1,3].

2017 жылдың қорытындысы бойынша 80 ауданы ауыл тұрғындарына ауыл шаруашылығын дамыту туралы «Бастау Бизнес» жобасы жүргізіліп, нәтижесінде ауыл тұрғындары мал басы санын (ірі және ұсақ мал шаруашылығы), сүт және ет өнімдерін өңдеу көлемін арттыра алды. Міне, осы айтылғандардың өзі ауыл шаруашылығының дамуын және ондағы күні бүгінге дейінгі қордаланып келген мәселелерді шеше білгеніне көз жеткіземіз.

Жалпы экономиканың тиімді дамуында аумақ экономикасының алатын орны айрықша. Аумақ – біріншіден, бұл елдің белгілі бір бөліміндегі күрделі әлеуметтік-экономикалық жүйе. Екіншіден, ол елдің біртұтас экономикалық кешенінде дамитын өндіруші, тұтынушы және өспелі өндірістік үрдістерді ұйымдастырушы. Елімізде әлеуметтік-экономикалық қана емес, саяси салмағы да басым жетекші салалардың бірі - ауыл шаруашылығы.

Жоғарыда айтылғандарымызды нақтылау үшін, белгілі бір аймақтың ауыл шаруашылығы жағдайын зерттеп талқылауды жөн көрдік. Ауыл шаруашылығының дамуына үлкен үлес қосып, қолайлы аграрлы аймаққа айналып отырған іргелі облыстардың бірі - Ақтөбе облысы, соның ішінде Шалқар ауданы ауыл шаруашылығына зерттеу жүргізілді.

Ақтөбе облысы жалпы аумағы – 30,06 млн. гектар, оның ішінде 27 млн. гектар жер ауыл шаруашылық жері. Ауыл шаруашылығында басты орынды 81% жайылым мен шабындықтан тұратын ауыл шаруашылық жерінің сипаты мүмкіндік беретін мал шаруашылығынан тұрады. Ал енді Шалқар ауданы ауыл шаруашылығының қазіргі жай-күйіне талдау ұсынылады.

Шалқар ауданы - Ақтөбе облысының оңтүстік-шығысында орналасқан әкімшілік-аумақтық бөлініс және ауданы жері мен климаттық жағдайына қарай, негізінен, ауыл шаруашылығымен, оның ішінде мал шаруашылығымен шұғылданатындықтан, бұл ауданның ауыл шаруашылығы саласына мамандануына да әсерін тигізеді. 2016 жылдың қорытындысы бойынша Шалқар ауданының ауыл шаруашылығында жалпы өнімінің көлемі 10,5 млрд. теңгеге орындалып, нақты көлем индексі-105,5%-ды құрады. Оның ішінде, мал шаруашылығының нақты көлем индексі-100,7%. Аймақ экономикасында болашақта агроөнеркәсіптік кешеннің дамыту үшін жақсы алғышарттар бар [4]. Барлық шаруашылық санаттары бойынша 2017 жылдың қаңтарындағы мәліметке сәйкес, ауданда 34640 бас мүйізді ірі қара, 92051 бас қой-ешкі, 22105 жылқы, 11197 бас түйе, 3888 құс, 200 үй қояндары бар [5].

Мал және құс бастары санының жыл сайын артуы орын алып отыр. Аудан бойынша ауыл шаруашылығы құрылымдарына 170,8 млн.теңге субсидия, жаңадан техника алған және ұңғыма қаздырған шаруа қожалықтарына 48,2 млн.теңге инвестициялық субсидиялары төленді.

Ауыл шаруашылығы саласына барлығы 118,3 млн.теңге инвестиция тартылды [4]. Ауыл шаруашылығында ауданның азық-түлік ресурстарының негізгі бөлігі және бөлшек тауар айналымының негізгі бөлігі қалыптасады. Шалқар ауданы бойынша ішкі сұранысты қанағаттандыратын агроөнеркәсіптік кешеннің перспективалы салаларын дамыту қажет.

Шалқар ауданында агроөнеркәсіптік кешен саласының өнімдерін брендке айналдыруға үлкен мүмкіндік бар. Бұл брендтерді құрудың маңызды шарттарының бірі аймақтағы кәсіпкерлердің азық-түлік тауарлары нарығына белсенді түрде енуін мемлекет тарапынан ынталандыру болып табылады. Экологиялық тұрғыдан таза тамақ өнімдерінің брендті жергілікті өнімге деген жоғары сұранысты қамтамасыз етіп, аудан имиджі үшін оң жағдай қалыптастырады. Ауданның агроөнеркәсіптік кешенінің әлеуетті мүмкіндіктері негізгі тамақ өнімдері бойынша азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Ауыл шаруашылығының дамуына қатысты аудан экономикасының алдында күрделі мәселелер тұр. Олардың бірқатары аудандық шаруашылықтың құрылымының жетілмеуімен байланысты. Шалқар ауданы халқының азық-түлікпен өзін-өзі толық қамтамасыз етілуіне қол жеткізбей отыр. Ауыл шаруашылығы өндірісінің тиімділігі мен ауданның кепілденген азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде басты орындардың бірін мал шаруашылығы, оның ішінде сүт және ет өнімдері анықтайды.

Ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу саласын құру және дамыту стратегиялық бағытының аясында негізгі үш қызмет ету сферасы бөліп қарастырылады:

- сүт пен сүт өнімдері өндірісін құру және дамыту;
- ет пен ет өнімдері өндірісін құру және дамыту;
- тамақ өнеркәсібі саласында кәсіби мамандар даярлау.

1. Шалқар қаласы бойынша сүт және сүт өнімдері нарығында жеке шаруашылықтарды есепке алмағанда, өндірілетін сүттің барлығы өңделмеген күйінде тұтынылады және нарыққа шикізат түрінде өткізіледі. Бұл Шалқар ауданында сүтті қайта өңдеу саласының дамымағандығын нақтылай түседі. Бұл мәселе Қазақстанның басқа аймақтарынан және басқа елдерден әкелінетін сүт өнімдерінің жергілікті нарықты жаулап алуының басты себептерінің біріне айналып отыр. Сүтті қайта өңдеу саласында өндіріс орындарын құруға сырттан келетін кең ассортиментті өнімдердің тұрақты динамикасы да кері әсерін тигізуде. Шалқар қаласындағы сүт өнімдері нарығындағы ұсыныс Ресейден, Беларусьтен, Ичкерия Шешен Республикасынан елдерінен, сонымен қатар Ақтөбе қаласы мен Қазақстанның басқа аймақтарынан әкелінетін тауарлармен сипатталады.

Сүтті қайта өңдеу саласы үшін өндіріс технологиясы мен негізгі өндіріс құралдарының құнының қымбаттығы салаға инвестицияның тартылмауына әкеліп отыр. Сонымен қатар, бұл сала бойынша білікті мамандардың болмауы және жергілікті кәсіпкерлердің инновациялық белсенділігінің төмендігі де сала дамуына кедергі келтіруде.

2016-2017 жылдар аралығында Шалқар ауданы бойынша орташа есеппен жылына 10 134,2 тонна сүт өндірілген. Өткен жылға қарағанда сүт өндіру көлемінің тұрақты артуы орын алған, алдыңғы жылмен салыстырғанда 102,9 %-ды құраған. 2016 жылы 9851,5 тонна сүт өндірілсе, бұл көрсеткіш 2017 жылдың қаңтарындағы мәлімет бойынша 2,8 пайызға артық өндірілген.

2017 жылы Шалқар ауданындағы ірі қараның саны 34 640 бас, түйенің саны 11 197 болды және олардың санының арту динамикасы қалыптасқан [5]. Сүт шаруа (фермер) қожалықтарында және жеке шаруашылықтарда өндіріледі.

Сонымен қатар, ҚР «Ауыл шаруашылығы кооперативтер туралы» 2015 жылғы 29 қаңтарындағы Заңына сәйкес кооперативтер құру және көрсетілетін артықшылықтар туралы

түсіндіру жұмыстары жүргізіліп, нәтижесінде 2016 жылдың қорытындысы бойынша ауданда 5 ауылшаруашылық кооперативі құрылды. Бір кооператив сүт өнімдерін өндеп өндірсе, қалған төртеуінің бағыты мал шаруашылығы. Кооперативтер сүт таситын және ет өнімдерін тасымалдайтын автокөліктерді лизингке алуға мүмкіндіктері артты [3,4].

Болашақта Шалқар ауданында сүт және сүт өнімдерін өндіруге негізгі алғышарттар қалыптасқан. Атап айтсақ, сүт және сүт өнімдеріне сұраныстың тұрақтылығы, мал шаруашылығының дамуы, мал шаруашылығының негізгі өнімдерін өндіру көлемінің артуы, мемлекеттік және салалық бағдарламалар аясында кәсіпкерліктің дамуына мемлекеттік қолдаудың көрсетілуі. Сондықтан, Шалқар ауданында сүт және сүт өнімдерін өндіру саласын дамыту қажет.

Сүт пен сүт өнімдері өндірісін құру және дамытудың мақсаты - аудан халқының сұранысын арзан, бәсекеге қабілетті және экологиялық таза өнімдермен қанағаттандыру, қосымша жұмыс орындарын құру, өндірістің толық циклін қамтамасыз ету және ауданның экономикалық әлеуетін арттыру. Сүт және сүт өнімдері нарығының тиімді қызмет етуіне қол жеткізу мақсатында сүт индустриясын дамытуға бағытталған кешенді төмендегідей іс-шараларды жүзеге асыру қажет:

- сүт және сүт өнімдерін өндірушілерге шикізат жеткізушісі ретінде сүт бағытындағы мал шаруашылығын дамыту. Бұл бағытта мал тұқымын асылдандыру, сүтті мал басын арттыру және сүт өндіру технологияларын жетілдіру қажет;

- өндірістің оңтайлы көлемін анықтау. Аудан халқының сүт және сүт өнімдеріне деген қажеттілігін анықтау және өнімдер нарығына сол өңірдегі іскер ауыл шаруашылық мамандары мен ауыл шаруашылығын дамытып отырған кәсіпкерлер тәжірибелеріне талдау жүргізу арқылы нарықтағы бәсекелес өнімдердің артықшылықтары мен осал тұстарына зерттеу жүргізілуі тиіс. Бұл әрі қарай өндірістің оңтайлы көлемі мен технологиясын анықтауға мүмкіндік береді;

- сүт өнімдерін өндіру технологиясын игеру және жетілдіру, өндірісті оңтайлы ұйымдастыру. Өндіріске білікті технолог-мамандарды тарту және заманауи құрал-жабдықтармен қарулану, сүт өндіру технологиясындағы озық тәжірибелерді меңгеру арқылы өндірісті оңтайлы ұйымдастыру қажет;

- сүт өнімдері нарығының инфрақұрылымын дамыту. Аудан ішіндегі және ауылдық жерлерден белгіленген көлем мен жиілікте арнайы техникамен сүт жеткізуді ұйымдастыру, дайын өнімді сақтау және өткізуді қамтамасыз ету жұмыстарын ұйымдастыру керек;

- сүт өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету. Маркетинг принциптерін негізге ала отырып, ассортиментті кеңейту және технологияны ұдайы жетілдіру арқылы ауданның бұл өнімдерге деген қажеттілігін қамтамасыз етуге, сонымен қатар дайын өнімді облыстың басқа аудандары мен көршілес облыстарға шығаруға болады;

- ауыл шаруашылығын дамытушы кәсіпкерлердің өндіріске инвестиция салу көлемін арттыру үшін мемлекеттік және жергілікті билік тарапынан жағдай жасау. Сала кәсіпкерлері мемлекеттік, салалық және аймақтық бағдарламаларды іске асыру аясында берілетін мемлекеттік қолдау шараларын ұтымды пайдалануы тиіс.

2. Шалқар ауданы бойынша ауыл шаруашылығы дамуындағы оң динамика ұзақ уақыт бойына сақталуда. Оң тенденциялар оның құрамдас бөлігі мал шаруашылығына да, сонымен бірге оның негізгі - өнімі ет өндірісіне де тән. Ет өндіру Шалқар ауданының ауыл шаруашылығының негізгі және басым салаларының бірі болып табылады. Ауданда етті қайта өңдеуші кәсіпорындардың болмауы өнімнің ет (шикізат) күйінде сатылуына, аз көлемде болса да, жақын шетелдерге экспортталуына, ал қала халқының сырттан келетін ет өнімдеріне тәуелді болуына әкеліп отыр. Ет өндірісінің тұрақты өсіп отырғандығына қарамастан, ауданның ішкі нарығына құс еті, шұжық өнімдері, ет консервілері сырттан келеді. Нарықтағы ұсыныстың негізгі бөлігін отандық өндірушілердің өнімдері құрауда. Және бұл өнімдердің сапасын төмен деп айтуға да болмайды. Алайда, ауданның экономикалық ша-

руашылығында ет бағытындағы малдарды өсіруге басымдық берілгендіктен ет өнімдерін өндіретін шаруашылықтардың жұмыс жасағаны дұрыс. Бұл үшін алғышарттар: мал басының жыл сайынғы тұрақты өсімі, олардың өнімділігі мен ет өндірісі көлемінің артуы.

«Сыбаға», «Құлтан», «Алтын асық» бағдарламалары мал басын артуы мал шаруашылығы өнімі өндірісінің артуына әсер етті, атап айтар болсақ осы бағдарламалар нәтижесінде бойынша 408 бас мүйізді ірі қара, 163 бас жылқы, 548 бас қой алынып, ауданға берілген тапсырмалар артығымен орындалды [5]. 2017 жылдың қаңтардағы мәлімет бойынша ет өндіру көлемі 106,2% көрсетіп, тірі салмағы 4758,4 тоннаны құрады. 2016 жылдың аталмыш кезеңінде Шалқар ауданы бойынша жылына орташа есеппен 4479,2 тонна ет өндірілген, сәйкесінше ет өндіру көлемінің артқанын көреміз. Мал басының артуына аграрлық салаға қолдау көрсететін мемлекеттік және салалық бағдарламалардың іске асуы оң ықпалын тигізуде. Ауданға қарасты ауылдық округтердегі ет қалаға өткізілетіндіктен, ет өндірісіндегі аудан бойынша ахуалды талдау қажет.

Қаладан «Болашақ» шаруа қожалығымен бірге «Талап» сервистік дайындау орталығы тұшпара, манты, т.б өнімдер шығаратын «Шалқар дәмі» ет өңдеу цехын іске қосты. Сонымен қатар, Кішіқұм ауылдық округінен тұшпара дайындау шағын цехы және жүн, тері өнімдерін өңдеу цехы ашылды.

Өңіраралық кооперация шеңберінде еліміздің 3 облысына ауданның ауылшаруашылық құрылымдары 495 бас ірі қара, 713 бас жылқы, 680 бас қой, 491 бас түйені сатты.

Мал шаруашылығы саласындағы жағымды өзгерістерге мал шаруашылығында жүргізілген селекциялық-асыл тұқымдандыру жұмыстары да әсер етеді. Қала және аудан бойынша мал шаруашылығындағы асыл тұқымдандыру базасы мал өсіретін шаруашылықтарға бөлінетін қаражаттың артуымен сипатталады. Жеке қожалықтар төл сапасын жақсартып, өнімділігін арттыру мақсатында қоғамдық табындарға қосу үшін лизингке «Ангус» тұқымды 49 бас асыл тұқымды бұқа алынды. Бұдан басқа асыл тұқымды 81 бас бұқа, 41 бас қошқар, 60 бас жылқы сатып алынды. Бұқаларды күтіп бағуға 10,0 млн. теңге несие берілді. Қала және ауылдық округтерден мал семірту алаңына 935 бас бұқашық тапсырылды. Шалқар ауданына қарасты «Болашақ» шаруа қожалығы 400 басқа арналған мал бордақылау алаңын ашып, жұмыс жасауда. Селекциялық асылдандыру жұмыстарын жүргізгені үшін 3323 бас саулық қойға 5,0 млн. тг. субсидия төленді.

Дегенмен, асыл тұқымды малдардың жалпы мал басы санындағы үлестері төмен деңгейде сақталуда. Меншіктің барлық түрі бойынша асыл тұқымды мал үлестері - мүйізді ірі қара бойынша 1,2%, қой-ешкі бойынша 0,17%, жылқы бойынша 10,3%, түйе бойынша 1,1%.

Қазіргі уақытта қаланың сауда орындарында халық үшін баға бойынша қолжетімді болғандықтан құстың еті де сатылуда. 2017 жылдың 1 қаңтарындағы мәлімет бойынша Шалқар қаласы бойынша құстың саны 3888 басты құрады, өткен жылдың сәйкес кезеңінде 3113 бас, бұл 124,9%-ға артық көрсеткіш көрсетіп отыр. Құс санының дамуындағы өспелі нәтижеге қарамастан, тұтынылатын құс етінің барлығы дерлік сырттан әкелінеді.

Дәстүрлі емес шаруашылықтарды дамыту үшін аудан бойынша 400 бас бөдене, 10 бас сүтті бағыттағы ешкі, 150 бас қоян сатып алынып өсірілуде. Есет Көтібарұлы а/о «Нұралы» ШҚ 200 бас қырғауыл құсын әкеліп өсіруде және алдағы уақытта 300 бас қырғауыл құсын әкелуді жоспарлауда [5]. Аудан бойынша құс шаруашылығын дамытса және осы саланың өркендеуіне тиісті жағдайлар жасалса, аса қысқа уақыттың ішінде еңбекті де, азықты да, қаржыны да аз жұмсап, жұғымдылығы жоғары өнім - етті және жұмыртқаны жылдың төрт мезгілінде де көп мөлшерде өндіруге болады, құстың қосалқы өнімдері - қауырсыны мен мамығы да өте пайдалы. Жұмсақ, серпімді және көпке шыдайтын болғандықтан одан мамық жастық, мамық көрпе, құс төсек т.б. жасалады. Құрғақ қауырсын шірімейді, иісі болмайды. Сондықтан қауырсын мен мамық галантерия бұйымдарын жасағанда кеңінен пайдаланылады. Сапасы төмен қауырсындардан азықтық ұн дайындалады. Бұл ұнда 80-85% протеин мен витамин болады, солай аудан халқын экологиялық таза, бағасы арзан өнімдермен қамтамасыз етуге мүмкіндік туғызатын еді.

Аудан бойынша ет және ет өнімдері нарығындағы жалпы ахуал аудан үшін етті қайта өңдеудің объективті қажеттілігін нақтылай түседі. Аудан бойынша ет өнімдерін шығаратын кәсіпорынның құрылуы тек мал етін ғана емес, сонымен қатар құстың етін де қайта өңдеп, аудан халқын экологиялық таза, бағасы арзан өнімдермен қамтамасыз етуге мүмкіндік туғызатын еді.

Ет пен ет өнімдері өндірісін құру және дамытудың мақсаты – ауыл шаруашылығы шикізатын (етті) қайта өңдеу арқылы ауданның өңдеуші сала өндірісіне мамандануына жағдай жасау; аудан халқы үшін қосымша жұмыс орнын құру, тұтынушыларды экологиялық таза, баға және сапа бойынша бәсекеге қабілетті өніммен қамтамасыз ету.

Ет пен ет өнімдері өндірісі нарығының тиімді қызмет етуіне қол жеткізу мақсатында ет өндірісін дамытуға бағытталған кешенді іс-шараларды жүзеге асыру қажет:

- өндіріске білікті технолог-мамандарды тарту, жоғары өнімділіктегі техникамен жабдықталу арқылы ет өнімдерін өндірудің озық технологиясын игеру;

- ет бағытындағы мал басын арттыру, селекциялық-асылдандыру жұмыстарын кеңінен жүргізу. Мемлекеттен концентрацияланған және құрама жемдерді арзан бағамен алуға субсидия беріледі. Қазіргі уақытта мал шаруашылығында ет өндірушілерін мемлекеттік қолдау тиімділігін арттыру мақсатында субсидиялардың бөлінуі шаруашылық субъектілерінің кең көлемде селекция жұмыстарын жүргізулерін міндеттеп отыр. Бюджеттен бөлінетін қаржының тиімді жұмсалыуына мән беру керек.

- мал шаруашылығы өнімінің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін шаралар кешенін ұтымды жүргізу. Еттің сапасының санитарлық талаптарға сай келуін, сонымен қатар мал соятын цехтың және шикізатты сақтайтын қоймалардың стандартқа сай өндіріс құралдарымен жабдықталуын қамтамасыз ету қажет. Санитарлық талаптарға сәйкестікті анықтайтын ветеринарлық-санитарлық зертхананың қызметін оңтайландыру керек.

- саланың инвестициялық тартымдылығын және инновациялық белсенділігін арттыру. Мемлекеттік органдар кәсіпкерлерге барынша қолдау көрсетуі тиіс: қаржы институттары арқылы жеңілдікпен несие беруге жағдай жасау, негізгі құрал-жабдықтарды лизингке берілуіне жағдай жасау, кәсіпкерлер үшін оқыту семинарларын ұйымдастыру. Ауыл шаруашылығы өнімдерін өңдеудің инновациялық бағыттарын іске асыру.

3. Тамақ өнеркәсібі саласындағы кәсіпорындардың әлеуеті өндіріске білікті персоналды тартумен тікелей байланысты. Оның үстіне, тамақ өнімдерін өндіру технологиясы біліктілігі жоғары мамандардың еңбегін көп қажет етеді. Аталған аудандағы агроөнеркәсіптік кешен саласындағы кәсіпорындардың өндірістік қызметін оңтайлы ұйымдастырып, стандартқа сай өнімдер шығару үшін тамақ өнеркәсібі саласының технолог-мамандары қажет. Мамандарды Шалқар қаласындағы «Шалқар аграрлық - техникалық колледжі» МКҚК базасында даярлауға болады.

Ауданның тамақ өнеркәсіп саласы үшін мамандар даярлау кәсіпорындағы өндіріс технологиясын меңгерген, арнайы білімі бар персоналмен қамтамасыз етіп ғана қоймай, өндіріске инновациялардың жүйелі енгізілуіне, жұмыссыздықтың, оның ішінде жастар арасындағы жұмыссыздықтың азаюына, орта білім беретін оқу орнына оқытушы кадрлардың тартылуына жағдай жасайды.

Тамақ өнеркәсібі саласында кәсіби мамандар даярлаудың мақсаты – аудандағы іске қосылатын ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдейтін кәсіпорындарды білікті мамандармен қамтамасыз ету.

Бүгінгі таңда, зерттеу жүргізіліп отырған аудан экономикасында ауыл шаруашылығы, соның ішінде мал шаруашылығының басымдыққа ие екендігін негізге ала отырып, ет және ет өнімдерін, сүт және сүт өнімдерін шығару арқылы агроөнеркәсіптік кешенді дамыту қажет. Қала маңында ауыл шаруашылық өнімдерінің мол өндірілуіне байланысты Шалқар ауданынан ауыл шаруашылығы өнімдерін сататын коммуналдық базар салу және ауыл шаруашылығын өнімдерін өңдейтін цехтар ашу қажет етіледі. Қазіргі уақытта Шалқар

ауданында тамақ өнімдерін шығаратын кәсіпорындар жоқ. Халықтың азық-түлікке деген сұранысының негізгі бөлігін басқа аймақтардан келетін дайын өнімдер қанағаттандырады. Болашақта мал шаруашылығы өнімдерінен өңдеу арқылы, ет және сүт өнімдерін шығару қажет. Бұл жергілікті халықты жұмыс орындарымен қамтамасыз етіп қоймай, аймақты негізгі тамақ өнімдерімен қамтамасыз етіп, аймақтың сырттан келетін азық-түлікке тәуелділігі мәселесін шешер еді. Алдағы уақытта ауданның ауыл шаруашылығы саласын одан әрі қарай дамыту үшін «Агробизнес-2020» бағдарламасындағы қолдауларды кеңінен пайдалана отырып, дәстүрлі емес шаруашылықтарды дамытуға несие алуды жалғастыру қажет етіледі [6].

Жалпы жүргізілген зерттеу нәтижелері негізінде ауыл шаруашылығын қазіргі жағдайы мен оны дамыту мәселелері анықталды. Мемлекет тарапынан қазіргі уақытта бірнеше бағдарламалар өз нәтижесін берседе, кейбір тұстар да олқылықтар байқалады. Бұл дегеніміз ауыл тұрғындарының шаруа жасауға деген белсенділігінің аздығымен өлшенеді. Бірақ біраз іскер кәсіпкерлер еңбегі нәтижесінде жоғарыда атап өткеніміздей мемлекеттік бағдарламалардың біраз бөлігі нәтижелі іске асырылуда.

Ауыл шаруашылығы дамуындағы үлкен мәселелердің бірі - ауыл шаруашылығы кооперативтерін біріктіру төңірегінде болатын. Бірақ бұл да осы мақалада жүргізілген анықтама-лар негізінде қарқынды дамып келе жатырғанын айта аламыз.

Ел экономикасының дамуының негізгі тұтқасы ауыл шаруашылығы болатын болса, ауыл шаруашылығын мемлекет тарапынан қолдау және реттеу оң нәтиже береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 31 қаңтар 2017 жыл. [Электрондық ресурсы]. –URL: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nnazarbaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-2017-zhylgy-31-kantar.

2. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы: Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығы, 2016 жыл.

3. Ауылшаруашылық кооперативтері туралы: Қазақстан Республикасының заңы, 2015 жыл 29 қазанындағы №372-V ҚРЗ.

4. Шалқар ауданы әкімінің «Ауданның 2016 жылғы әлеуметтік-экономикалық даму қорытындысы және 2017 жылға арналған міндеттері туралы» есебінің тезистері.

5. Ресми статистикалық ақпарат (салалар бойынша). Ақтөбе облысының Статистика департаменті, 2017 жыл, 14 қыркүйек. –URL: www.aktobe.stat.gov.kz.

6. Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенін дамыту жөніндегі 2013-2020 жылдарға арналған «Агробизнес-2020» бағдарламасы, 2013 жыл, 15 ақпан.

М.Х.Жуманова¹, Х.Х.Кусайнов², Л.И.Кусайнова³, Э.Ж.Есжанова⁴

¹*Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан*

²³⁴*Актюбинский региональный государственный университет имени К. Жубанова, Актөбе, Казахстан*

Современное состояние и проблемы развития сельского хозяйства

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы развития сельскохозяйственной отрасли и пути реализации в рамках «Государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы». Рассмотрено современное состояние развития АПК и проведен анализ основных отраслей сельского хозяйства рассматриваемой территории. Одним из наиболее важных вопросов в будущем для конкурентоспособного товарного производства является структурное изменение, т.е. восстановление жи-

вотноводства и его дальнейшее развитие, а также развитие нетрадиционных видов хозяйств. Рассмотренный вопросы инновации и бизнеса сельском хозяйстве. В рамках стратегического направления создания и развития АПК предусмотрены меры и рекомендации, направленные на создание и развитие производство молока и молочных продуктов, мяса и мясных продуктов в сфере деятельности.

Ключевые слова: Аграрно - хозяйственный комплекс, сельское хозяйство, животноводство, программа, производители, инновации в АПК, конкурентоспособность аграрного бизнеса.

М.Кh.Zhumanova¹, Kh.Kh.Kusainov², L.I.Kusainova³, E.Zh.Eszhanova⁴

¹ *L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

^{2,3,4} *K. Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan*

Modern situation and problems of development agriculture

Annotation. This article describes the development of the rural economic sector and the realization in the framework of the «State programs for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021». The current state of development of the agro industrial complex is considered and the analysis of the main branches of agriculture of the territory under consideration is carried out. One of the most important issues in the future for competitive commodity production is a structural change, i.e. restoration of livestock and its further development, as well as the development of non-traditional types of farms. The questions of innovation and business in agriculture were considered. With in the framework of the strategic direction of creation and development of the AIC, measures and recommendations are aimed at creating and developing the production of milk and dairy products, meat and meat products in the field of activity are established.

Keywords: Agrarian and economic complex, agriculture, livestock, program, producers, innovations in agribusiness, competitiveness of agricultural business.

References

1. Kazakstannyn үшінshi zhangyruy: zhahandyk basekege kabilettilik: Kazakstan Respublikasy Prezidenti N.A.Nazarbaevtyн Kazakstan halkyna zholdauy, 31 kantar 2017 zhyl. [Third modernization of Kazakhstan: global competitiveness: Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan January 31, 2017]. [electronic resource] –URL: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-nnazarbaevtyн-kazakstan-halkyna-zholdauy-2017-zhylgy-31-kantar.
2. Kazakstan Respublikasynyn agroonerkasiptik keshenin damytudyn 2017-2021 zhyldarға арналған мемлекеттік бағдарламасы: Kazakstan Respublikasy Prezidentinin, 2016 zhyl. [State agro-industrial complex development program Republic of Kazakhstan for 2017 - 2021 years. Astana, 2016]
3. Auysharuashylyk kooperativteri туралы: Kazakstan Respublikasynyn zany, 2015 zhyl 29 kazanyndagy №372-V KRZ, [Law of the Republic of Kazakhstan On agricultural cooperatives. October 29, 2015 №372-V KRZ].
4. Shalkar ауданы әкімінің «Ауданның 2016 zhylygy әлеуметтік-jeкономикалық даму korytyndysy zhane 2017 zhylyga арналған mindetteri туралы» esebinin tezisteriб [The theses of the report of akim of Shalkar region «On the results of social and economic development of the region for 2016 and tasks for 2017»]
5. Resmi statistikalыр arparat (salalar boжynsha). Artjbe oblysynyy Statistika departamentb, 2017 zhyl, 14 ryrkejek, [Department of Statistics of the Aktobe region committee, September 14, 2017]. –URL: www.aktobe.stat.gov.kz.
6. Kazakstan Respublikasynda agroonerkasiptik keshenin damytu zhonindegi 2013-2020 zhyldarga арналған «Agrobiznes-2020» бағдарламасы, 2013 zhyl, 15 ақпан. [Program for the development of the agro-industrial complex in the Republic of Kazakhstan for 2013-2020 «Agrobusiness 2020», February 15, 2013]

Авторлар туралы мәлімет:

Жуманова М.Х. – заң ғылымдарының кандидаты, Мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының аға оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Кусаинов Х.Х. – экономика ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекеттік басқару және маркетинг кафедрасының профессоры Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Әлия Молдағұлова даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан.

Кусаинова Л.И. - экономика ғылымдарының кандидаты, Қаржы және есеп кафедрасының доценті, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Әлия Молдағұлова даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан.

Есжанова Ә.Ж. - мемлекеттік және жергілікті басқару магистрі, Мемлекеттік басқару және маркетинг кафедрасының аға оқытушысы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Әлия Молдағұлова даңғ. 34, Ақтөбе, Қазақстан.

Zhumanova M.Kh. – Candidate of Law, senior lecturer of the Department of Theory and History of State and Law, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Kusainov Kh.Kh. – Doctor of Economics, Professor K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan.

Kusainova L.I. – candidate of economic sciences, Associate Professor of the Department of Finance and Accounting, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan.

Eszhanova E.Zh. - master of state and local government, the senior teacher of the Department of Public Administration and Marketing, K.Zhubanov Aktobe Regional State University, A.Moldagulova Prospect, 34, Aktobe, Kazakhstan.

МРНТИ 06.77.65

N. Kurmanov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

(E-mail: Kurmanov_NA@enu.kz)

Labour migration and remittances: strategy for survival or development?

Abstract. The article is devoted to an actual problem of labor migration, the study of remittances and their role in the lives of migrant households. Remittances are used in migrant households in Central Asia primarily for the purchase of consumer goods. Since labor migration flows in the region tend to increase, and the volume of remittances increase, it becomes much more urgent to use the remittances not only for consumption, but also for development. To develop the programs on the use of remittances for the development of outcomes in the countries and for the achievement there is a need to study the problem comprehensively: the volumes and methods of transfers, their role in migrant households and national economies.

Keywords: Labour migration, Migrant remittances, Central Asia, Kazakhstan

Introduction. According to the report of the International Organization for Migration, the number of international migrants worldwide increased from 173 million in 2000 to 244 million in 2015. This figure includes nearly 20 million refugees. Accordingly the volume of remittances from migrant workers increased.

Migrant remittances defined by the International Organization for Migration (IOM), in the broadest sense is the transfer of cash that a migrant worker or an immigrant in the country to achieve carries out to his relatives in their countries of origin. Transfers may also include investments, deposits or charitable contributions of migrants to their country of origin i.e. to cover the whole financial flows associated with migration.

Remittance flows are at the second place after foreign direct investment. Issues of migration and migrants' remittances are crucial for many countries in Europe and Central Asia (ECA), because, according to the World Bank for 2015, four of these countries (Tajikistan, Moldova, Kyrgyzstan and Kosovo) were among the top ten countries in terms of the share of migrant remittances in the